

Корніяка О.М., Чудакова О.М.

Проблеми педагогічної взаємодії між вчителем і обдарованим школярем

У новій соціокультурній реальності одним з пріоритетних завдань сучасної освіти має стати створення у школі сприятливої атмосфери для навчання та виховання обдарованої особистості, здатної до саморозвитку. Адже у складному і динамічному сучасному світі найкраще орієнтується, приймає рішення і працює саме творчо обдарована людина, здатна до генерування нових ідей і задумів і реалізації їх на практиці.

Розвиток творчої особистості являє собою тривалий і безперервний процес, що включає період шкільної освіти як один з найважливіших його етапів. А вчитель як творець освітнього середовища має виступати ключовою постаттю в подоланні негативних особистісно-поведінкових аспектів, які часто супроводжують творчо обдарованих дітей у шкільному житті і які ускладнюють роботу педагога з ними. І саме вчителеві належить провідна роль у створенні умов для виявлення і розвитку обдарованих дітей, у розкритті й реалізації їх здібностей та потенційних можливостей, починаючи з раннього віку.

Як показало наше дослідження, термін «обдарована дитина» вживається стосовно зовсім різних за своїми здібностями дітей. Насправді ж, на думку В.С. Юркевич, існують два основних типи обдарованості дитини:

- «особлива, або виняткова, обдарованість», коли діти виявляють особливий інтерес до інтелектуальної діяльності, легко розуміють та засвоюють складні пізнавальні матеріали, мають високу ефективність розумової діяльності, характеризуються підвищеною критичністю у сприйманні неточної інформації;

- «звичайна обдарованість», або «висока норма», притаманна учням, які характеризуються високими пізнавальними потребами, успішністю у

навчанні, високою адаптивністю до нових ситуацій, зовнішньою привабливістю та здоров'ям [2].

Згідно з даними В.С. Юркевич, «особливо обдарованим дітям» складно спілкуватися з іншими людьми. А швидке випередження однолітків позначається на їхньому соціальному та емоційному розвитку. Неординарні особливості цих дітей можуть сприйматися оточенням як навмисне бажання виділитися, що, у свою чергу, може викликати несхвалення вчителів і глузування однолітків. Водночас у другій групі обдарованих – дітей «високої норми» – проблем у спілкуванні навіть менше, ніж у звичайних учнів. Тому в подальшому аналізі особливостей педагогічної взаємодії в системі «вчитель – учні» йтиметься саме про школярів з особливою, високою обдарованістю.

У процесі дослідження з'ясовано, що до міжособистісних проблем, які утруднюють розвиток обдарованої дитини, відноситься, крім проблем соціалізації, адаптації і навчання, і проблема педагогічної взаємодії з учителем. На якості цієї взаємодії позначаються не тільки особистісні та індивідуальні особливості дитини, а й особистісні особливості та ставлення самого педагога до неї, його здатність виявляти творчу обдарованість, а також рівень підготовки до психолого-педагогічного супроводу розвитку талановитих дітей.

Тим часом до основних причин виникнення непорозумінь і проблем у взаємодії між вчителем і обдарованими школярами дослідники зазвичай відносять такі:

- професійну некомпетентність, особистісну і професійну невпевненість педагога (Яковлєв, 2001); недостатню теоретичну і практичну підготовку до роботи з обдарованими дітьми;
- занадто високий рівень підготовки (знань, оригінальності думки, творчої активності) обдарованого, в результаті чого вчитель не в змозі утримати свій авторитет власними знаннями і вмінням справлятися з класом;

- психологічну неготовність вчителя прийняти факт обдарованості неординарного учня і надання педагогом переваги формальним чинникам успішності навчання замість знань, що часто призводить до негативної оцінки здібностей і досягнень обдарованого;
- жорсткі авторитарні методи навчання, які автоматично викликають спротив з боку творчих школярів, або, навпаки, занадто лояльне ставлення в тих питаннях, де вчителю треба тримати все під контролем [див. детальніше: 1].

В особистості учня більшість педагогів схильні помічати, на думку І.Л. Мельникової (1990), тільки здібності до засвоєння знань, а не творчі можливості. Нерідко нестандартність мислення, вихід за межі усталеної думки оцінюються не як творчий результат, а скоріше як безвідповідальність – іноді навіть як свідома неповага до вчителя. Тоді їх взаємини характеризуються конфліктністю, неприйняттям один одного. А в працях таких авторів, як Н.С. Лейтес, Г.В. Бурменська і В.М. Слуцький, зазначається, що оточуючі часто не розуміють реальний рівень здібностей творчо обдарованих дітей і нормальний для такої дитини процес розвитку розглядають як аномальну непристосованість до життя в суспільстві. У зв'язку з цим важливою характеристикою професійного мислення педагога має стати, за М.М. Кашаповим (2013), *абнотивність*, що характеризує його здатність (її набуття) помітити обдаровану дитину і виявити психолого-педагогічну підтримку в розвитку її творчого потенціалу.

Практика свідчить, що вчитель з вільним стереотипом мислення, котрий вміє відкинути звичайну вчительську позицію «непогрішності», здатний з повагою і розумінням ставитися до неординарного в дитині. В межах такої педагогічної взаємодії відносини між вчителем і обдарованими школярами можуть бути не тільки відносинами домінування, диктату, вимог, а й відносинами співпраці, уваги і турботи.

Психологічні дослідження останніх років показали, що розвиток обдарованої дитини може бути загальмований на будь-якому етапі шкільного життя. Надання великого обсягу не зовсім привабливої для учня інформації, використання репродуктивних методів навчання привчає його до шаблонності у виконанні завдань та призводить до гальмування творчих процесів мислення. Будь-яка спонтанність, нестандартність обдарованих нерідко зумовлюють критику з боку вчителя: від дитини вимагають слухняності та відповідності шаблонам «гарного учня». Тому творчий потенціал обдарованого учня, його продуктивні здібності розвиваються здебільшого стихійно і не завжди використовуються у процесі навчання.

Названі проблеми педагогічної взаємодії та малопривабливі особистісні риси творчо обдарованої дитини зумовлюють також складності соціально-психологічного характеру: демонстративну асоціальність, захисну агресію. Досить часто в шкільній практиці має місце і протилежна соціально-психологічна реакція обдарованого школяра на ситуацію придушення його природних проявів і потреб в активності: заглиблення в себе, у світ своїх фантазій і мрій. Вразливість і тривожність обдарованих дітей також часто не враховуються вчителем, але вони справляють істотний вплив на їх успішність і здоров'я.

За цих обставин одним з основних психологічних принципів роботи педагога з обдарованими учнями має бути вироблення здатності перебувати на позиції рефлексії до самого себе. Водночас вчитель, повсякчас здійснюючи «роботу над власними помилками», має постійно поповнювати та урізноманітнювати свій педагогічний арсенал, виявляти терпіння у взаєминах і толерантність до думки інших.

У разі нехтування вчителем цих особистісних особливостей виникають або нерозуміння між ним і обдарованою дитиною, або спроби «переробити» школяра. Відтак, навчання починає викликати в учня стрес, а його настрій і відносини з оточуючими погіршуються, досягнення

падають чи стають засобом компенсації несприятливого ставлення. В той час як при правильному ставленні педагога багато з цих якостей стають перевагами дитини.

У зв'язку з цим неодмінним психологічним принципом роботи педагога з творчо обдарованими дітьми має бути принцип «прийняття іншого», орієнтований на спільну співпрацю і творчість. Згідно з цим принципом вчитель має приймати учня як індивідуальність з уже сформованими особливостями, а взаємодія між ними повинна будуватися на основі суб'єкт-суб'єктності, коли учень і вчитель виступають у ролі рівноправних партнерів зі спілкування. Такий підхід є базовим для гуманістичної психології і педагогіки співпраці, орієнтованої на спільний творчий пошук.

У результаті дослідження з'ясовано, що до особливостей обдарованих дітей відносяться оригінальність думки, нестандартність стратегій мислення, особлива емоційна чутливість та творча активність, які супроводжуються не завжди зрозумілими поведінковими реакціями і вимагають від педагога спеціальних знань, розвитку особливої педагогічної інтуїції і певних психотехнічних навичок у взаємодії з такими дітьми. Відтак, головним у педагогічній взаємодії з обдарованою дитиною мають бути розуміння педагогом специфіки обдарованості, особливий підхід до роботи з нею, повага до її особистості, що створює нові можливості для розвитку і вияву творчих потенцій дитини.

Список літератури:

1. Чудакова О.М. Особливості та проблеми педагогічної взаємодії між вчителем і обдарованими школярами // ???
2. Юркевич В.С. Одаренный ребенок: иллюзии и реальность / В.С. Юркевич. – М.: Просвещение, 1996. – 136 с.
3. Gross M.U. Social and emotional issues for exceptionally intellectually gifted students // The social and emotional developments of gifted children. That do we know? / Ed. By M. Neihart, S.M. Reis, N.M. Robinson, S.M. Moon. – Washington: Prufrock Press, Inc., 2002. – P. 19–29.